

KATARZYNA PAWLIKOWSKA-ŁAGÓD¹, ANDRZEJ GRZYBOWSKI^{2,3}

Janina Frankowska-Bukowska (1890-1957) – pionier okulistyki dziecięcej w Polsce

Janina Frankowska-Bukowska (1890-1957) – a pioneer of pediatric ophthalmology in Poland

¹Katedra i Zakład Nauk Humanistycznych i Medycyny Społecznej, Międzywydziałowe Centrum Dydaktyczne, Uniwersytet Medyczny w Lublinie, katarzyna.lagod@umlub.pl

²Katedra Okulistyki, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Żołnierska 18, 10-561 Olsztyn

³Instytut Okulistycznych Badań Naukowych, ul. Mickiewicza 24 / 3B, 60-836 Poznań, Poland

Słowa kluczowe: Janina Frankowska-Bukowska, okulistyka, historia okulistyki, Instytut Oftalmiczny w Warszawie

Keywords: Janina Frankowska-Bukowska, ophthalmology, history of ophthalmology, Ophthalmic Institute in Warsaw

Streszczenie

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie sylwetki Janiny Frankowskiej-Bukowskiej (1890-1957), która była okulistą i pionierem okulistyki dziecięcej w Polsce. Doświadczenie zawodowe zdobywała w Instytucie Oftalmicznym oraz Klinice Ocznej w Warszawie. W swoich pracach naukowych skupiała się głównie na okulistyce dziecięcej.

Summary

The purpose of this work is to present the biography and the scientific achievements of Janina Frankowska-Bukowska (1890-1957), who was an ophthalmologist and a pioneer of pediatric ophthalmology in Poland. She gained professional experience at the Ophthalmic Institute and the Eye Clinic in Warsaw. In her scientific works, she focused mainly on pediatric ophthalmology.

Wstęp

Janina Frankowska-Bukowska była okulistą, specjalizującą się w okulistyce dziecięcej. Doświadczenie zawodowe zdobywała w Instytucie Oftalmicznym oraz Klinice Ocznej w Warszawie. Celem pracy jest przybliżenie sylwetki Janiny Frankowskiej-Bukowskiej na podstawie zebranych materiałów biograficznych oraz analizy jej dorobku naukowego.

im. Stefana Konopki w Warszawie. Przeprowadzono również analizę dostępnej literatury, w postaci książek i czasopism naukowych.

Metodologia

W pracy zostały wykorzystane materiały archiwalne udostępnione przez Główną Bibliotekę Lekarską

Biografia

Janina Aleksandra urodziła się 12.11.1890 roku w Warszawie [1]. Była córką Alfonsa Bukowskiego i Karoliny Anny (z d. Stasiakowskiej) [2]. Janina posiadała czworo rodzeństwa: Felicję, Marię, Stefanę oraz Stanisława [3]. Wyszła za mąż za Jana Frankowskiego, 28.09.1912 roku w Warszawie, z którym się ostatecznie

rozwiódła. [1] Posiadała dwoje dzieci: Jana (ur. 1916) oraz Krystynę (ur. 1921) (ryc. 1) [4].

Wychowywała się w Warszawie i tam ukończyła szkołę średnią. Studia rozpoczęła na wydziale lekarskim w Lozannie w Szwajcarii. Ukończyła je w roku 1914. Uzyskany dyplom nostryfikowała w Warszawie w 1920 roku. W latach 1919-1921 prowadziła specjalizację z okulistyki w Instytucie Oftalmicznym w Warszawie, na oddziale dr Bolesława Gepnera (1853-1913) [5]. Gepner twierdził na jej temat:

„Pani Janina Frankowska, Dr. Med. Uniwersytetu w Lozannie, lekarz Uniwersytetu w Charkowie od początku roku bieżącego pracowała w ambulatorium Instytutu Oftalmicznego i w moim oddziale, jako wolontariuszka; w dniu 1 sierpnia r.b. mianowana została przez Wydział Szpitalnictwa Magistratu m. Warszawy asystentką przy tym, że wydziale. Ma bardzo dobre przygotowanie ogólnie lekarskie, chęć do pracy naukowej i dużą zdolność obserwacyjną; względem chorego jest staranną i cierpliwością, obowiązki na oddziale spełnia bez zarzut” [4].

Frankowska zakończywszy specjalizację u Gepnera kontynuowała ją w Klinice Ocznej prof. Kazimierza Noiszewskiego (1859-1930) [6]. W klinice pracowała do roku 1929 początkowo w charakterze młodszego, a później starszego asystenta. Noiszewski wypowiadał się o niej następującymi słowami:

„(...) p. Dr. med. Janina Frankowska, starsza asystentka Kliniki Ocznej Uniwersytetu Warszawskiego, pracowała w Klinice Ocznej od września 1921 r. do października r. 1929. P. Dr. Janina Frankowska jest wykwalifikowanym specjalistą w zakresie chorób ocznych, wykonywała wszystkie operacje na gałce oka i oczodole. P. Dr. Janina Frankowska jest zasłużoną pracowniczką w naukowej oftalmologii, ogłosiła kilka bardzo cennych prac w kwartalniku „Klinika Oczna”. P. Dr. Janina Frankowska odznacza się wyjątkową pracowitością i sumiennością w przyjmowanych przez nią obowiązkach” [4].

Po ukończeniu specjalizacji była lekarzem – okulistą szkół miejskich w Warszawie, przychodni Szpitala Przemienienia Pańskiego na Pradze w Warszawie oraz pracowników państwowych. Mianowana została konsultantem okulistycznym kliniki neurologicznej dziecięcej Uniwersytetu Warszawskiego. W czasie okupacji nie zrezygnowała z wykonywania zawodu i pracowała jako okulista dla pracowników miejskich, prowadziła również przychodnię okulistyczną w Szpitalu Praskim. Od 1946 r. była okulistą X Ośrodka Zdrowia w Warszawie, PCK oraz pracowników NBP i Banku Rolnego. W tym roku została również powołana na konsultanta I Kliniki Dziecięcej UW. Frankowska specjalizowała

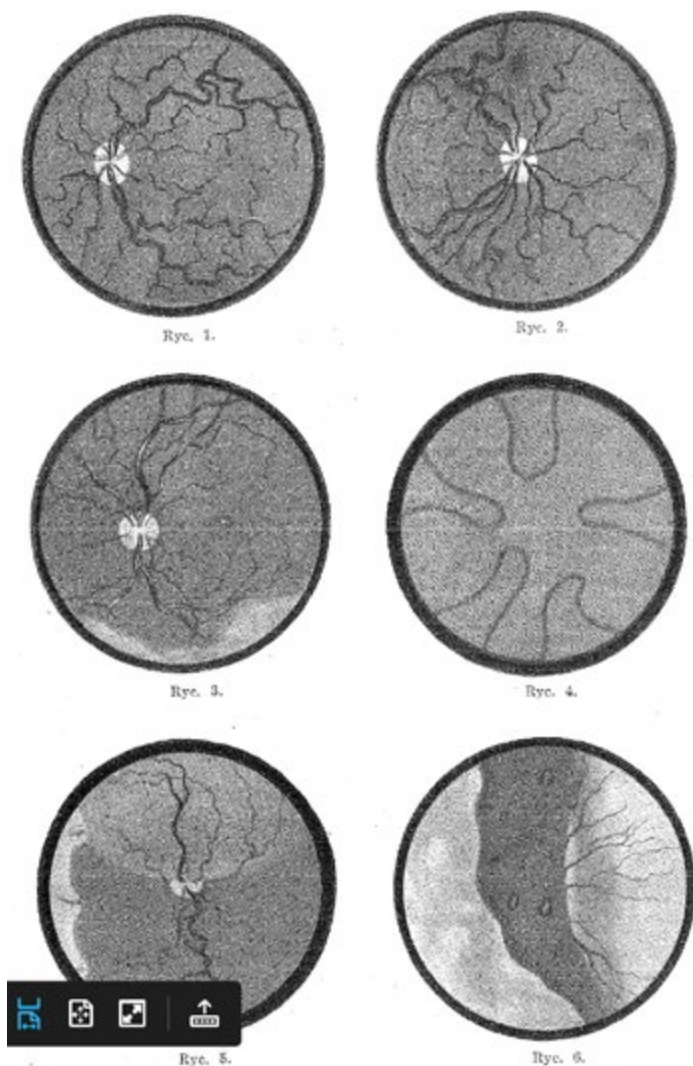

Ryc. 1. Janina Frankowska-Bukowska

się głównie w okulistyce wieku dziecięcego, dlatego też podjęła się pracy jako konsultant – okulista w Instytucie Matki i Dziecka, sanatoriów dziecięcych w Otwocku. Pracowała także w przychodni zespołu klinik dziecięcych w Warszawie [5]. Prowadziła również zestawienia dotyczące refrakcji oczu dzieci szkół podstawowych w Warszawie [7]. Frankowska po II wojnie światowej całkowicie oddała się wyłącznie okulistyce dziecięcej [5]. Ze względu na swoje doświadczenie zawodowe i ogólną postawę została mianowana w 1957 roku wiceprezesem oddziału warszawskiego Polskiego Towarzystwa Okulistycznego. Napisała 18 prac naukowych, głównie z zakresu okulistyki pediatrycznej (Ryc. 1) [8]. Zmarła 20.08.1957 r. Pochowana została na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie [1].

Analiza wybranych pozycji dorobku naukowego

W 1923 roku Frankowska opublikowała wyniki badań wad wzroku w szkołach podstawowych w Warszawie [9]. We wstępie wspomina ona o badaniach prowadzonych w tym zakresie przez Wiktora Szokalskiego (1811-1891), uznawanego za ojca polskiej okulistyki podczas jego pobytu we Francji oraz przez Józefa Kolińskiego (1852-1933), okulistę i lekarza społecznika w Łodzi i opublikowanych w 1886 roku w czasopiśmie „Zdrowie”. Badania w Warszawie obejmowały dzieci w wieku 8-16 roku życia oraz opierały się na ocenie refrakcji przy pomocy skiaskopii jednak bez cykloplegii. Ocena ostrości wzroku dokonywana była na tablicach

Ryc. 2. Ilustracje dna oka u dziecka z retinopatią wcześniaczą

Snellena lub prof. Noiszewskiego. W ciągu dwóch lat zbadano 1832 dzieci, z których 60,1% nie miało wady refrakcji, 29% miało nadwzroczność i niezborność nadwzroczną, 8,3% – krótkowzroczność i niezborność krótkowzroczną oraz 2,6% – niezborność mieszana. Z tego niezborność stwierdzono u 51% dzieci, nadwzroczność u 32,8%, a krótkowzroczność u 16,2%. Rozkład niezborności przedstawiał się następująco: niezborność nadwzroczną – 61%, niezborność krótkowzroczną – 28,5% oraz niezborność mieszana – 10,5%. Co ciekawe, autorka przedstawia dane nt. występowania wad wzroku w zależności od pochodzenia etnicznego: polskiego lub żydowskiego. I tak, krótkowzroczność i niezborność krótkowzroczna występowała zdecydowanie częściej u dzieci pochodzenia żydowskiego (42%) niż pochodzenia polskiego (23,8%). Wyniki te były zbieżne z innymi podobnymi badaniami w Europie zachodniej. Ponadto analizowano występowanie krótkowzroczno-

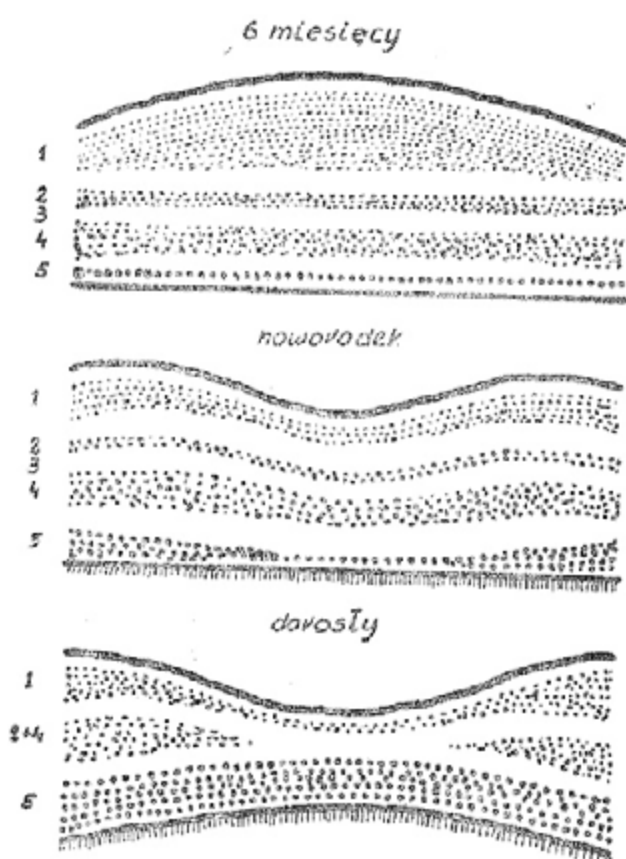
ści wysokiej i stwierdzono, że 3,5% ogólnej liczby dzieci krótkowzrocznych miało wadę powyżej – 9D wraz ze zmianami na dnie oka i pogorszeniem ostrości wzroku. Ponadto zauważono, że wysoka krótkowzroczność występowała znacznie częściej u dzieci pochodzenia żydowskiego (7,2%) niż polskiego (2,9%). W podsumowaniu autorka dokonuje rozróżnienia patogenety krótkowzroczności wysokiej od krótkowzroczności tzw. szkolnej, która związana jest z intensywnością pracy wzrokowej z bliska i zwana była nawet „myopie du travail”.

W kolejnym artykule opublikowanym w 1923 roku Frankowska przedstawiła korzyści stosowania galwanizacji w leczeniu różnych postaci zapaleń rogówki, określanych jako keratitis dystrophica [10]. Leczenie polegało na „stosowaniu galwanizacji katodą nerwu współczulnego szyjnego, o sile 0,5 do 0,8 mm ampera, czas elektryzacji od 3-5 minut.” Leczenie stosowano codziennie, potem co drugi dzień. W 9 przypadkach osiągnięto wyzdrowienie, w 2 znaczne polepszenie, a w jednym brak poprawy. Co ciekawe, autorka krótko omawia historię elektrostymulacji nerwów w chorobach oczu oraz wspomina, że jako pierwszy „galwanizację nerwu współczulnego szyjnego przy porażeniach nerwów ocznych” zastosował Benedict w 1867 roku.

W latach 1924-25 Frankowska opublikowała wyniki badań dotyczące działania fizjologicznego ezeryny [11-12]. Zaobserwowała ona, że ezeryna wywoływała zwężenie źrenicy oraz spadek ciśnienia wewnątrzgałkowego oraz że oba efekty są niezależne.

W kolejnych artykułach publikowanych w latach 50. XX wieku Frankowska zajmowała się głównie okulistyką dziecięcą. W artykule opublikowanym w 1952 roku nt. zwłóknienia pozasoczewkowego przedstawia dwa przypadki retinopatii wcześniaczej z ciekawymi ilustracjami dna oka (ryc. 2) [13]. Jednocześnie przedstawiona dyskusja wskazuje na ówczesny brak zrozumienia etiopatogenezy schorzenia i przedstawia wiele błędnych hipotez [13].

W artykule opublikowanym w 1954 roku Frankowska przedstawiła cechy fizjologiczne oka dziecięcego oraz omówiła niektóre zaburzenia wieku dziecięcego, tj. zezowanie, oczopląs oraz wady rozwojowe [14]. Przedstawiła ciekawą ilustrację zmian przekroju poprzecznego siatkówki. (ryc. 3) W artykule z 1957 roku autorka przedstawia własne obserwacje dotyczące rogówki u wcześniaków [15]. Opisała m.in., że u wcześniaków o wadze urodzeniowej 600-1300 g zauważyła częste występowanie przejściowego zmętnienia rogówki, utrudniającego wziernikowanie dna oka oraz ustępującego po 1-3 tygodniach. Ponadto, autorka zauważyła, że rogówka wcześniaka jest bardziej wrażliwa na

Ryc. 2. Przekrój plamki żółtej

1. Komórki rozwojowe. 2. Komórki amakrynowe. 3. Warstwa Chiewitza. 4. Komórki dwubiegunowe. 5. Komórki czopków.

Ryc. 3. Przekrój plamki żółtej

zakażenia oraz że u wcześniaków częściej występowała keratomalacja z niedoboru witaminy A [15]. W artykule z 1957 roku Frankowska ponownie omawia zaburzenia oka u wcześniaków, ale tym razem jednoznacznie wskazuje na związek występowania retinopatii wcześniaczej z tlenoterapią wcześniaków oraz podaje już coraz większą liczbę tego rodzaju przypadków [16].

Spis rycin

Ryc. 1. Janina Frankowska [Źródło: Główna Biblioteka Lekarska im. Stanisława Konopki w Warszawie]

Ryc. 2. Ilustracje dna oka u dziecka retinopatią wcześniaczą [Źródło: Frankowska J., *Fibroplasia retrolentalis*, Ped. Pol. 1952, 27(8): 973-9]

Ryc. 3. Przekrój plamki żółtej [Źródło: Frankowska J., *Właściwości oka dziecięcego*, Ped. Pol. 1954, 29(8), 785-793]

Bibliografia:

- [1] Minakowski M.J., *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego, Wielka genealogia Minakowskiego Janina Aleksandra Bukowska*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.428788>, dostęp: 28.11.2020.
- [2] Janina Aleksandra Frankowska (z d. Bukowska), 1890-1957, https://www.myheritage.pl/names/janina_bukowska, dostęp: 28.11.2020.
- [3] Janina Aleksandra Frankowska (z domu Bukowska), *Genealogia polska*, <https://genealogiapolska.pl/xerxxIndividMaternalLine.php?personID=I124&tree=Stasiakowski>, dostęp: 28.11.2020.
- [4] Akta osobowe Janiny Frankowskiej-Adamowicz, z d. Bukowska udostępnione przez Główną Bibliotekę Lekarską im. Stefana Konopki w Warszawie.
- [5] Melanowski Wł., *Dr Janina Bukowska-Frankowska (12.11.1890-20. 8. 1957)*, *Klinika Oczna* 1957, 28 (1): 119-120.
- [6] Melanowski Wł., *Rys Dziejów Okulistyki w Polsce*, Warszawa 1948, s. 35.
- [7] Melanowski Wł., *Okulistyka. Podręcznik dla studentów i lekarzy*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1951: 129.
- [8] Melanowski Wł., *Dzieje okulistyki*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1972: 383.
- [9] Frankowska J., *Badanie wzroku u dzieci w szkołach początkowych w Warszawie*, *Klinika Oczna* 1923, 1(2): 27-29.
- [10] Frankowska J., *O leczeniu galwanizacją keratitis dystrophica*, *Klinika Oczna* 1923, 1(1): 18-19.
- [11] Frankowska J., *Działanie ezeryny na oczy normalne (doniesienia tymczasowe)*, *Klinika Oczna* 1924, 2(3/4): 105.
- [12] Frankowska J., *Działanie ezeryny na oczy normalne*, *Klinika Oczna* 1925, 3(3): 135-138.
- [13] Frankowska J., *Fibroplasia retrolentalis*, *Ped. Pol.* 1952, 27(8): 973-9.
- [14] Frankowska J., *Właściwości oka dziecięcego*, *Ped. Pol.* 1954, 29(8), 785-793.
- [15] Frankowska J., *Rogówka wcześniaka*, *Post. Okul.* 1957, 4: 53-57.
- [16] Frankowska J., *Upośledzenie wzroku spowodowane wcześniactwem*, *Pediatr. Pol.* 1957, 32(7): 777-782.

Spis prac Janiny Bukowskiej-Frankowskiej

- [1] *O leczeniu galwanizacją keratitis dystrophica*, *Klinika Oczna* 1923, 1(1): 18-19.
- [2] *Badanie wzroku u dzieci w szkołach początkowych w Warszawie*, *Klinika Oczna* 1923, 1(2): 27-29.
- [3] *Ujawnienie skazy krwotocznej przez krwotok do siatkówki*, *Klinika Oczna* 1923, 1(3): 21-25.

- [4] *Działanie ezeryny na oczy normalne (doniesienia tymczasowe)*, Klinika Oczna 1924, 2(3/4): 105.
- [5] *Działanie ezeryny na oczy normalne*, Klinika Oczna 1925, 3(3): 135-138.
- [6] *Naczynia włosowate u chorych na jaskrę*, Pam. Zj. Lek. Przyr. Pol. 1925, 2: 171.
- [7] *Przyczynek do statystyki jaglicy w szkołach miejskich w Warszawie*, Pam. Zj. PTO w Poznaniu 1928: 431.
- [8] *Zmiany oczne w gruźliczym zapaleniu opon mózgowo-rdzeniowych i prosówce płuc u dzieci leczonych streptomycyną*, Pediatr. Pol. 1948, 22(3): 406-407.
- [11] *Choroby oczu u noworodków*, Lek. Ped. 1951, 1952, 1953.
- [13] *Fibroplasia retrolentalis*, Ped. Pol. 1952, 27(8): 973-9.
- [14] *Właściwości oka dziecięcego*, Ped. Pol. 1954, 29(8), 785-793.
- [15] *Wylewy krwawe na dnie oczu noworodków i związek ich z urazem porodowym*, Pam. Zj. PTO w Warszawie, 1954: 126.
- [16] *Choroby oczu* [w:] *Pediatrica Kliniczna*, red. PZWL, Warszawa 1955, tom 2, str. 987-1013.
- [17] *Rogówka wcześniaka*, Post. Okul. 1957, 4: 53-57.
- [18] *Upośledzenie wzroku spowodowane wcześniactwem*, Pediatr. Pol. 1957, 32(7): 777-782.